

ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОТЕСТАНТСЬКОЇ КОМУНІКАЦІЇ УКРАЇНИ

М.А. Балаклицький

Тема протестантської комунікації зазнає повільної легалізації в церковному та світському науковому середовищі України. Ступінь дослідженості даної теми потребує комплексного розгляду протестантської комунікації України в контексті російськомовного протестантства і країн колишнього соцтабору з залученням теоретичних розробок західних протестантських дослідників у цій галузі.

Ключові слова: *комунікація, технологія, медіа, протестант.*

HISTORIOGRAPHY OF PROTESTANT COMMUNICATION OF UKRAINE

М.А. Balaklyts'kyj

The theme of Protestant communication is slowly legalized in clerical and secular scientific spheres of Ukraine. The level of exploration of this topic requires a comprehensive consideration of the Protestant communication of Ukraine in the context of Russian-speaking Protestantism and the former Socialist camp with theoretical works of Western Protestant scholars in this field.

Keywords: *communication, technology, media, Protestant.*

Одним із масштабних процесів у світових медіа є медіатизація релігії – повернення релігій у публічну сферу через ЗМК. Релігії відіграють дедалі помітнішу роль як джерело цінностей та ідентичності, етичних принципів і (державної) ідеології. Поширення ліберальної демократії на пострадянському просторі, уприсупнення комунікаційних технологій, зокрема тенденція веб 2.0 збільшують шанси релігійних меншин на конкуренцію в медіасфері. Це диктує потребу у вивченні, зокрема, комунікації українських протестантів – конфесії, що за умови збереження темпів росту може в майбутньому десятилітті стати третім за чисельністю релігійним утворенням України. Метою нашої статті є огляд провідних медіадосліджень із цієї теми.

Під комунікацією ми розуміємо спілкування (інформаційний обмін) двох і більше сторін із використанням спеціалізованих технічних засобів. Українські протестанти – громадяни або вихідці з України будь-якої національності, які є членами протестантських церков України: лютерани, реформати (кальвіністи); меноніти, євангельські християни, баптисти, п'ятидесятники, адвентисти; харизмати тощо. Протестантська комунікація – технічно опосередковані інформаційні потоки протестантських церков: внутрішні (між одновірцями чи представниками різних церков) та зовнішні (між церквою та суспільством).

Перша відома нам спроба осмислення протестантської комунікації України (1895) належить Лесі Українці [1] – вона розглядає зміст журналу євангельських християн «Беседа».

Діаспорний історик Г. Домашовець [2] вважає баптистів єдиним напрямком українського протестантизму, який робить внесок в українську національну культуру. Попередниками української євангельської літератури він називає М. Костомарова з його «Книгами буття українського народу» й М. Драгоманова, наводячи список праць останнього з історії українського протестантизму. Домашовець твердить, що основний розвій баптистської літератури та преси відбувся за кордоном через відсутність релігійної свободи на українських землях, і на доказ цього називає 22 журнали, видаваних українськими баптистами в Канаді.

Після легалізації урядом П. Столипіна 1906 р. протестанти займаються практичною журналістикою. Їхні видавничі проекти привертали увагу оглядачів різної політичної та світоглядної орієнтації, що диктувало й тональність відгуків від доброзичливих, які відмічали миролюбну і толерантну ідеологію цих часописів, яка різко контрастувала з братовбивчою пропагандою 1920-х, до упереджених «пресових доносів», у яких «німецьких засланців» обвинуватили в різноманітних злочинах аж до державного перевороту. Значно кращим було становище протестантської преси в Речі Посполитій.

Цю журналістську традицію було перервано на шість років між 1939 р. (часом закриття протестантських часописів у Західній Україні) і 1945 р., коли в Москві було створено «Братский вестник» – єдиний періодичний орган радянських протестантів. Журнал став сучасником багатьох суперечливих подій, найбільшчими з яких були розкол церкви євангельських християн-баптистів (1959–1963) і переслідування протестантів під час хрущовського правління. Це пояснює, чому публікації часопису породжували рукописні коментарі, автори яких використовували оприлюднені на його шпальтах дані в ідеологічних баталіях. Розкол стався через диктат радянської влади, керівництва союзу та неприпустимі, на думку опозиції – сформованої Ініціативної групи – поступки цьому тискові. З початку 1960-х почали виходити відкриті листи до влади з вимогою розширення релігійних свобод,

списки арештованих за віру, а з 1970-х рр. приблизно п'ять разів на рік оприлюднювало самвидавний «Бюллетень Совета родственников узников ЕХБ». Пожвавлення міжнародного туризму дозволило вивезти представну частину протестантського самвидаву на Захід. Загострення «холодної війни» та антирадянські настрої на Заході, особливо після виходу «Архіпелагу ГУЛАГ» О. Солженицина в протестантському видавництві YMCA-Press у Парижі, довели існування в СРСР релігійного інакомислія, що викликало низку закордонних досліджень протестантської комунікації на цій території. Найвідомішою розвідкою з них є книга В. Заватські «Євангельські християни в СРСР після Другої світової війни» [3]. У ній автор аналізує відмінне уявлення про факт і конфлікт інтерпретацій тих самих подій у легальній та нелегальній пресі баптистів, причини, які породили нелегальну пресу, типи нелегальних публікацій і заходи протистояння влади релігійному дисидентству, а також роль і ефективність самвидаву в інформуванні світової громадськості про релігійне життя за «залізною завісою».

Українські дослідники почали писати про «Братский вестник» аж 1989 р. Тоді вийшло двоє брошур, започатковуючи нездійснену серію: огляд змісту «Братского вестника» та методична розборка до *критичного* розгляду цього періодичного органу.

1993 р. М. Елліотт заснував у США журнал «Вісник церков і служінь «Схід-Захід» («East-West Church & Ministry Report») як довідник для закордонних місіонерів, які працюють на території колишнього соцтабору. Часопис містить низку інформативних статей про стан справ у протестантській журналістиці та книговиданні на цих теренах. Провідними дописувачами органу є М. Елліотт, Ш. Мампер, В. Заватські, Дж. МакНейл, М. Мойл, Г. Деві та Б. Мілн.

В Україні студії протестантських медіа з'являються 1995 року. Курс лекцій В. Любашенко створив тенденцію, не перервану до сих пір: авторка перелічила періодичні видання, друковані різними напрямками українського протестантизму [4]. Такий підхід став компонентом низки пізніших студій, хіба що додалося називання видавництва і радіостанцій. Після восьмирічного досвіду проведення освітніх семінарів для редакцій протестантських журналів пострадянського простору і Східної Європи Ш. Мампер визнала, що «дотепер ніхто не знає, скільки їх [протестантських журналів – М.Б.] є насправді [5, с. 9]». Більшу цінність становлять спроби систематизації даних про протестантську пресу. С. Головащенко подає таблицю видань, випущених в Україні, Росії та діаспорі з кінця XIX ст. до першої половини XX ст. [6, 276-277], О. Назаркіна – за 1993-2000 роки [7, с. 211].

Другим із цих двох авторів є М. Пейтер [8], чия бакалаврська робота становить оригінальне дослідження теорії протестантського радіомовлення. Використовуючи схему комунікації Г. Ласвелла, автор наполягає на принциповій відмінності християнської

комунікації від світської. На його думку, основою християнської радіожурналістики є біблійна інтерпретація фактів. Вона передбачає духовне відродження слухача; мета християнського радіомовлення: невіруючого – привести до Бога, для віруючого – поглибити стосунки з Ним. Діалог з аудиторією повинен будуватися на пошуку спільних інтересів, з яких універсальними є екзистенційна невдоволеність, відчуття внутрішньої порожнечі, самотності, вини, страх смерті. Пейтер називає функції християнського радіомовлення: евангелізаційну, духовно-настановчу, навчально-просвітницьку, інформаційну.

Бурхливий ріст протестантської періодики привернув дослідників поза конфесійними межами цієї гілки християнства. 1996 р. А. Юраш у своїй дисертації вперше здійснив представний огляд протестантської преси України за конфесійним критерієм [9]. Важливою характеристикою його праці є атрибуція видань, заснованих протестантськими місіями.

Того самого року на цю тенденцію відгукнувся журнал «Людина і світ», запропонувавши С. Мірошниченку провести контент-аналіз релігійних програм у харківському телеєфірі. Журналіст дійшов висновку, що «Розподіл ефірного часу за конфесійною ознакою свідчить зовсім не про симпатії населення до певної релігії, а про місіонерську активність тієї чи іншої спільноти в Україні та чи не передовсім про її фінансові можливості. ...61% усього релігійного телемовлення в Україні припадає на протестантів переважно західного походження... православні ієрархи поступаються Ріку Реннеру чи Мерилін Хиккі в ораторському мистецтві та вмінні «тримати» аудиторію [10, 32]». Подальші згадки про протестантів у моніторингу світських ЗМІ України обговорюють проблему тотально неадекватного (в професійному, етичному, правовому, соціальному плані) образу цієї релігійної течії, в той час як медіа цих конфесій відійшли на маргінес уваги непротестантських науковців.

Першими навчальними посібниками з протестантської комунікації були тексти лекцій, прочитаних в Україні закордонними викладачами. Я. Гаммонд виступав у Вищій духовній школі (Київ) у 1996-1997 роках. Його виступи стосувалися біблійної основи для видавничого служіння, ролі друкованого слова в церковній роботі, принципів комунікації, оцінки ресурсів редакції та потреб аудиторії, розгляду стадій підготовки рукопису та макета видання [11]. Р. Бродшов [12] підготував огляд праць західних протестантських авторів із міжкультурної комунікації: питання комунікаційної теорії, процесу пізнання, принципів комунікації, мовних і невербальних шляхів спілкування, впливу соціальних структур на місіонерську комунікацію, ролі мас-медіа та процесу прийняття рішень аудиторією.

1998 р. І. Лещук у збірці есе «Екологія духу» [13] виразив страх консервативного крила протестантської людності перед ознаками формування в Україні інформаційного суспільства, тлумачачи ці ознаки в есхатологічній перспективі біблійного Апокаліпсису. Для

церковних кіл ця книжка надовго стала головним джерелом із даної тематики. Її детальніший розгляд читач знайде в нашій статті «Суперечливий образ комунікаційних технологій у публіцистиці українських протестантів» [14].

Із кінця 1990-х рр. світські релігієзнавці та історики звертаються до попередніх періодів протестантської журналістики на українських землях. А. Ігнатуша [15] почала вивчати протестантську періодику Східної та Наддніпрянської України 1926-1928-х рр. як суспільно-політичне явище. Дослідниця розглядає передумови створення, періодизацію та причини закриття видань, їхній відгук на тогочасні суспільні та міжконфесійні процеси й роль в інтеграції вірних і зміцненні конфесій.

Приваблює науковців і історія євангельської періодики в Західній Україні, де стабільною увагою тішиться євангелічний журнал «Віра і наука» (з 1929 р. «Українська реформація»), що виходив у Станіславові та Коломиї в 1925-1939 рр. І. Монолатій [15] характеризує зміст цього часопису. В. Глаголюк [16] робить огляд змісту євангелічних видань Покуття 1920-1930-х рр. під кутом питань релігійного виховання. Я. Клачков у своїй монографії з історії протестантської журналістики в Польщі 1918-1939 рр. [17] окремий розділ приділяє виданням для українців, відмічаючи цільову аудиторію, концепцію видань, класифікує типи публікацій.

Учасники щорічного наукового симпозіуму «Людина і християнський світогляд» (Сімферополь), організованого протестантами, регулярно торкаються теми інформаційного суспільства і впливу технологій на людське життя. Нецерковні особи використовують цей майданчик для тотальної критики медіатизованого сьогодення з консервативних позицій. Протестантських доповідачів теж характеризує критичний пафос, однак вони наголошують, що зупинити технологічний розвиток неможливо, і зазначають, що люди проектують у технологію власну гріховну сутність, а усвідомлення людиною своєї залежності від Бога дозволить підважити опертя на технологію (Д. Гант), пропонують низку порад щодо регулювання впливу Інтернету на особу (Д. Кріді), полемізують із постмодерністськими презумпціями відсутності смислу на основі розгляду сутності інформації (В. Комлев).

У 2000-і рр. увага протестантів до мас-медіа стає систематичною. Це можна пояснити формуванням прошарку церковної інтелігенції, яка отримала світську освіту, повсюдним зниженням ефективності спонтанної євангелізації, що змушувало замислитися над необхідністю вироблення професійних вимог до роботи місіонера, а також над засвоєнням нових форм присутності церкви в світі, в тому числі через ЗМК. Протестантська мемуаристика збирається ентузіастами, щоб стати матеріалом праць з історії цих конфесій. У ній знаходиться місце і для розділів про церковні медіа.

В. Франчук [18] подає історію п'ятдесятницьких журналів, котрі виходили на українських землях. Дослідник зазначає функції часописів, робить огляд публікацій, подає короткі біографії членів редакції та основних дописувачів, називає географію розповсюдження. Спогади М. Жукалюка [19] містять розповідь про увірування його батьків після прочитання християнської брошури, роль російського перекладу Біблії в духовному рості волинських протестантів, роботу християнських колпортерів (мандрівних продавців літератури), диспут навернених у протестантство селян із православним священиком на вимогу останнього; про підпільну видавничу діяльність 1970-х рр.: набір на друкарських машинках уроків суботньої школи, щоденних і щорічних молитовних читань, перекладних богословських праць, виготовлення саморобних друкарських верстатів; методи проведення євангельських кампаній після падіння СРСР. У пізнішій розвідці [20] автор розповідає про комунікацію адвентистської церкви в Західній Україні за 120 років побутування в цьому регіоні, викладає історію релігійного колпортерства, виступає за помірковану модернізацію церковної комунікації, подає статистику видавничої діяльності цієї конфесії в Україні.

Виникають вітчизняні посібники для журналістів. Природно, їхній зміст обертається довкруги роботи працівника пера – професіонала чи ентузіаста-волонтера. Підручник П. Павлюка [21] викладає основи журналістської майстерності: мотивацію професії журналіста, збір і опрацювання інформації, жанрологію журналістики, редагування своїх творів, спеціальні рекомендації для християнських журналістів, етичні принципи репортера.

Настання цифрової епохи визначило те, що більшу перспективність у справі журналістської освіти виявили менш формальні, «горизонтальні», мережеві об'єднання протестантських медійників. Співробітники херсонської газети «Для ТЕБЯ» Т. Дьяченко і О. Заднепряна уклали матеріали журналістських курсів для розширення авторського складу свого видання. Рецензію на нього читач знайде в нашій статті «Комунікативні стратегії протестантських журналістів України» [22]. Пізніший посібник Г. Мохненка [23] має справу з оптимізацією внутрішньоцерковної комунікації. Його зрілість виявляється в комплексному підході до проблеми, більшій увазі до зворотного зв'язку, увазі до міні-медіа, акценті на дублюванні інформації різними засобами комунікації. Мохненко розглядає проблему кадрів у інформаційному служінні, принципи подачі інформації та неминучі її втрати при передачі, що диктує необхідність повторів і конкретизації аудиторії, варіанти структури інформаційного служіння всередині церкви чи деномінації, а також способи використання інформаційного листка, міні-буклетів, об'яв на домашніх групах, службових записок і недільної проповіді, стендів у приміщенні церкви, фотознімків, слогану і логотипа церкви.

Розповсюдження Інтернету створило нові можливості для інтеграції протестантських медійників і систематизації даних щодо церковних ЗМК. Інтернет-євангелізм став у

церковному середовищі найпопулярнішим напрямком громадянської журналістики. Українські медійники брали участь у конференціях «Євангеліє в Інтернеті», які відбувалися в Росії в 2001-2004 рр. Як у випадку з курсами газети «Для ТЕБЯ», тези доповідей було виставлено он-лайн. Виступи стосувались ідеології Інтернет-служіння, інструкцій для початківців, упорядкування християнської інформації в Інтернеті, бізнесу в Інтернеті, Інтернет-євангелізму, внутрішньоцерковної Інтернет-комунікації, редагування мережевих ЗМІ та взаємин Інтернету зі світом офлайну.

У 2002-2006 рр. Євроазіатська акредитаційна асоціація (Одеса) очолила дослідницький проект «Історія євангельського руху в Євразії». В результаті було випущено п'ять дисків з архівними матеріалами (більше 3000 документів) і бібліотекою. На дисках, зокрема, представлено фотокопії легальної преси протестантів, корпус жандармського листування з «сектантської» проблеми, яке зокрема стосується заборон на різні аспекти редагування періодичних видань, вилучення в окремих осіб і з обігу протестантської періодики та літератури, публікації православної преси про протестантів; нелегальна преса; радянські публікації про протестантів, а також відгуки закордонної протестантської періодики про візити баптистських служителів за межі соцтабору.

Із першої половини 2000-х рр. протестанти почали робити академічну кар'єру в світських вишах. О. Назаркіна [7] наводить широкий соціологічний матеріал, який дозволяє побачити контекст протестантської комунікації та зрозуміти ментальні установки вірян (зокрема, антиінтелектуальний ухил церков радянського часу), причини заборони перегляду телебачення в традиційних баптистських і п'ятдесятницьких громадах, нелінійний розвиток церковної комунікації, показує місце місіонерської діяльності в комплексі завдань церкви, називає причини негативного ставлення до виступів західних телепроповідників із боку частини українських громадян, наводить статистику росту числа церковних періодичних видань і результати власного опитування щодо ефективності релігійної реклами.

М. Мокієнко описує протестантську комунікацію за відсутності релігійної свободи, подає періодизацію євангелізаційної роботи протестантів у незалежній Україні [24].

На першу половину 2000-х припадає і зміцнення п'ятдесятницько-харизматичного руху в Україні, який починає претендувати на роль представника християнської ойкумени в озвучуванні її соціально-політичної позиції перед суспільством. Завдяки увазі до електронних медіа, які в багатьох країнах стали частиною п'ятдесятницького самовизначення, та послідовному християнському єкуменізмі засновані харизматами ЗМІ зайняли нішу загальнопротестантських медіа. Експансіоністська стратегія харизматів вирізняє їх з-поміж поміркованіших журналістських підходів пізньопротестантських течій. 2003 р. Вельбовець започатковував журнал «In Victory», що регулярно поміщає інтерв'ю з

протестантськими пасторами, які проявляють активність у медіасередовищі, та враховує частоту згадок їхніх імен у християнських медіа при складанні рейтингу «Люди року, які вплинули на християнство». Ці інтерв'ю містять інформацію з історії протестантського руху в Україні та на російськомовному просторі, ілюструють сучасні методи церковної комунікації протестантів. Другим типом публікацій є огляди церковної роботи, де аналіз ефективності комунікації протестантських деномінацій є наскрізним мотивом. Третій тип – представлення місіонерського потенціалу нових медіа. 2006 року засноване Вельбовцем інформгентство news.invictory.org розпочало проведення веб-конференцій, де питання ставлять читачі ресурсу. Ці об'ємні інтерв'ю є джерелом інформації про мотивацію протестантських медійників, обставини та методи їхньої роботи, способи долання труднощів, досягнення і плани.

2004 р. з ініціативи Р. Кухарчука було створено всеукраїнську Асоціацію журналістів-християн «Новомедіа». Того самого року почалося проведення щорічних конференцій Асоціації, на яких церковні аналітики (як правило, практикуючі медійники) проводять семінари з двох основних напрямків: практичних аспектів масово-комунікаційної діяльності та перспектив церковної роботи в/через ЗМІ. Реалізація аудіо- та відеозаписів цих семінарів зробила їх популярними посібниками серед зацікавлених осіб: мультимедійна інформація легше засвоюється телевізійним поколінням, ніж друкований текст. 2005 р. почався щорічний випуск корпоративного бюлетеня «Новомедіа». Як і слід сподіватися, він містить стратегічні положення та офіційні заяви Асоціації, звіти проведених заходів і оголошення майбутніх подій.

П. Александров випустив брошуру з текстом своєї доповіді на конференції Асоціації християнських журналістів у Санкт-Петербурзі 2004 р. Автор твердить, що «найглибша причина аморалізації медіа лежить не в економічній моделі країни або політичному режимі, а в моральній основі журналістики [25, 3]», і заперечує тезу про її ідеологічний нейтралітет. Учень Й. Лося, Александров розглядає історичний розвиток гуманізму як моральної основи сучасної журналістської освіти, робить порівняльний аналіз гуманістичної та християнської основ журналістики, виявляє роль і місце християнської журналістики в житті суспільства, її методологію, соціальні функції та перспективи розвитку. Автор вважає, що християнська етика може бути основою моральної (відтак, соціально відповідальної) журналістики, підставою самоцензури журналіста і самообмеження медійного світу в його тяжінні до прибутків і влади.

У 2004-2006 рр. Т. Бойко випускав газету про християнське книговидання «Книгоноша» (з 2010 р. вона виходить в електронній версії). 2008 р. було створено Асоціацію християнських видавців України, видавництва-члени якої займаються

підтримкою християнських авторів через конкурс християнської літературної критики, школу християнського книговидання, здійснено публікацію відповідних посібників [26].

О. Лахно описує підпільну видавничу діяльність радянського часу Співки церков євангельських християн-баптистів: указує основні збірні архівних матеріалів із теми, подає історію баптистського самвидаву, оцінює кількість і міру поширення нелегальної літератури серед віруючих, загальну продуктивність видавництва, зазначає використовувані технології. Привертає інтерес висновки автора, що «Підпільний друк СЦ ЄХБ дав поштовх політичному самвидаву «шестидесятників», по суті, ставши складовою опозиційного руху радянського дисидентства [27, 51]».

У другій половині 2000-х рр. у протестантському середовищі (головно в молодіжній пресі) була низка спроб критикувати конкретні медіа, досліджувати практичні ефекти їхнього використання, виходячи з медіасередовища як даності та вдаючись до раціональної аргументації та практичних порад. Це критика комп'ютерних ігор, надмірної уваги до мобільного зв'язку, порнографії, профілактика залежності від Інтернету і телебачення тощо.

М. Черенков є одним із ключових аналітиків пострадянського протестантизму. У своїх численних виступах він аналізує духовний стан світської медіакультури та закликає протестантів «здійснити перехід від підпільної субкультури до повноцінної культурної реальності. Християнство повинно стати гідною альтернативою знебоженій культурі [28, 28]». Черенков вважає незалежні християнські ЗМІ важелем модернізації церковного середовища й фактором громадянського суспільства [29], закликає до професійних стандартів у всіх аспектах християнського життя [30], зокрема, в журналістиці, докоряє церковній людині за некнижність, відсутність наукового підходу в її діяльності, міжцерковні конфлікти, надмірний консерватизм, маргіналізацію в суспільстві, відмову від спроб щось змінити й прагненні зосередитися на збереженні традицій. Автор переконаний, що «залізна завіса» не тільки ізолювала протестантські церкви від Заходу, але й захищала від інформаційного перевантаження, яке настало з крахом атеїстичної системи. Це перевантаження часто приводить до дезорієнтації в медійному просторі. Однак, «Активність християнських церков не дорівнює їхньому професіоналізму. Як правило, ринок християнських ЗМІ закрито від конкуренції з зовнішнім світом, тому регулюється аж ніяк не професійними принципами. (...) Євангельські церкви... потребують ефективної інформаційної специфікації, резонансної ретрансляції самоідентичності. (...) Незважаючи на те, що спектр питань, поставлених перед церквами суспільством, доволі широкий, відповіді даються лише на ті, котрі цікаві самій церкві, причому формулюються відповіді внутрішньоцерковною, малозрозумілою для суспільства, мовою. Дуже складно розгледіти за набором біблійних цитат позиції церков у відношенні специфічних проблем культури,

освіти, політики, економіки. Очевидно, що крім цитування, абстрактного моралізаторства, емоційної проповіді, ідентичність церкви й суть її послання суспільству може бути виражено в богословських текстах, аналітиці, публіцистиці, науково-популярних статтях, художній літературі, якісній новинарній інформації про резонансні суспільні події, коментарях служителів зі злободенних тем. ...медіапозиція євангельських церков... вимагає глибокої мотивації та богословського обґрунтування зв'язку інформаційного представництва, церковного служіння, місії церкви в світі [31]».

У дисертації О. Спир [32] цій проблематиці присвячено окремий розділ. Авторка оговорює труднощі входження євангельських церков в інформаційний простір, мотивацію протестантів до масово-комунікаційної діяльності, перелічує десятки періодичних видань. Поділяє ЗМІ на а) орієнтовані на внутрішньоцерковне середовище та б) загальнопротестантську аудиторію, та аналізує специфіку змісту обох типів видань. Виокремлює конфесійну стилістику цих видань.

Д. Глік [33] аналізує причини приєднання українських громадян до баптистської церкви. Проведене автором опитування дозволяє судити про роль медіа в цьому процесі.

2008 р. Міжнародна маркетингова група провела маркетингове дослідження потенційної та наявної аудиторії «Світлого радіо Еммануїл» (Київ) [34].

Наприкінці 2008 р. СБУ заарештувала керівництво фінансової структури «King's Capital» і порушила карну справу за статтю «шахрайство». Від самого початку фігурантом у цій справі був відомий київський пастор С. Аделаджа. Висвітлення цієї теми протестантськими журналістами перетворилося на початку 2009 р. на міжнародну дискусію безпрецедентних масштабів, де посутню увагу було приділено обговоренню церковного розуміння свободи слова, журналістської етики, незалежного журналізму, ролі ЗМІ в церковному житті тощо.

На думку С. Свистунова, відтік молоді з пізньопротестантських конфесій (баптистів, п'ятдесятників, адвентистів) і свідків Єгови пояснюється, головним чином, тотальною забороною цих церков на використання «інформаційно-комп'ютерних досягнень» [35, 177]: мобільних телефонів, відеозйомки, перегляду відеопродукції та світського ТБ, виходу в Інтернет, слухання нецерковного радіо. Складно погодитися з думкою науковця хоча б з огляду на масу розвинених Інтернет-ресурсів, мобільний контент, телеканали та радіостанції, створені та підтримувані переважно молодими членами пізньопротестантських деномінацій, однак його пафос підкреслює актуальність цієї теми для церковного середовища.

М. Пальчинська [36] фіксує зростання ролі ЗМІ, перш за все Інтернету, в роботі релігійних організацій України. Тут знаходимо короткий перелік протестантських видань і

намагання визначити їхню специфіку. Також авторка пробує сформулювати критерії оцінки релігійних медіа.

О. Опарін [37] реконструює генеалогію російськомовних журналів адвентистів сьомого дня на широкому історичному тлі. Робота цінна залученням великої кількості архівних матеріалів. Її детальніший огляд міститься в нашій статті «Публіцистика українських протестантів у книжковому форматі» [38].

Тема протестантської комунікації зазнає повільної легалізації в церковному та світському науковому середовищі України. На сьогодні відносно сформовано уявлення про розвиток протестантської комунікації України до 1990 року. Однак, більшість згаданих робіт – це первинні джерела, принагідні згадки, публіцистичні виступи, вузькоспрямовані прикладні посібники. Вони не утворюють цілісної картини, залишають низку аспектів аналізованої теми поза увагою; деякі з них містять приголомшливі ляпсуси, відтворюють стереотипи й міфи з політичної та атеїстичної пропаганди, хибують на односторонню подачу матеріалу. Ступінь дослідженості даної теми впотребує комплексного розгляду протестантської комунікації України в контексті російськомовного протестантства і країн колишнього соцтабору з залученням теоретичних розробок західних протестантських дослідників у цій галузі. Це продиктовано несформованістю даної наукової традиції, особливо в україномовному анклаві, а також необхідністю вивчення протестантської комунікації в термінах, органічних для релігійної спільноти, потребою залучення до аналізу «прямої мови» протестантських медійників.

Використана література

1. Українка Леся. Українські баптисти і їх часопис «Беседа» за 1894 рік / Леся Українка. – Львів, 1895.
2. Домашовець Г. Нарис історії Української євангельсько-баптистської церкви / Г. Домашовець. – Ірвінгтон. – Торонто, 1967. — 596 с.
3. Sawatsky W. Soviet Evangelicals since World War II / Walter Sawatsky. – Scottdale, Pennsylvania: Herald Press, 1981. – 528 pp.
4. Любашенко В. Історія протестантизму в Україні : курс лекцій / Любашенко В.І. – Львів : Видавнича спілка «Просвіта», 1995. – 349 с.
5. Mumper S. Christian magazine publishing in the former Soviet Union / Sharon Mumper // East-West Church & Ministry Report. – Vol. 12, No. 4. – 2004. – P. 9-10.
6. История евангельско-баптистского движения в Украине. Материалы и документы / сост. С.И.Головащенко. – Одесса : Богомыслие, 1998. – 277 с.
7. Назаркіна О. Протестантські конфесії в 90-і роки ХХ ст. : баптистські та п'ятидесятницькі течії . 07.00.01 – Історія України : дис... канд. іст. наук. / О.Назаркіна. – Донецьк, 2003. – 221 арк.

8. Пейтер М. Сущность христианского радиовещания. Одесская богословская семинария евангельских христиан-баптистов : дипломная работа / М.Д. Пейтер. — Одесса, 1995. — 57 с.
9. Юраш А. Українська церква у контексті сучасних політичних конфліктів та комунікативних процесів (історико-політичний аспект) / А.Юраш : дис. канд. політол. наук. 23.00.01 – теорія та історія політол. науки. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 1996. — 245 арк.
10. Мірошніченко С. Релігія в українському телеєфірі / С. Мірошніченко // Людина і світ. — 1996. — № 9. — С. 32–33.
11. Печатное служение в церкви. Курс лекций. Прочитан в Высшей духовной школе в январе 1996 г. и феврале 1997 г. Яном Хаммондом, Австралия. — К., 1997. — 77 с.
12. Bradshaw R. Cross-cultural communication / Roslyn Bradshaw. — Kiev : Ukrainian Evangelical Theological Seminary, 2000. — 32 p.
13. Лещук И. Экология духа / Иван Лещук. — Одесса : Христианское просвещение, 1998. — 290 с.
14. Балаклицький М. Суперечливий образ комунікаційних технологій у публіцистиці українських протестантів / М. Балаклицький (Електронний ресурс) : Інтернет-газета «Путь». — 22.02.10. — Режим доступа : <http://www.asd.in.ua/archives/1188296741>
15. Ігнатуша А. Протестантська періодика України як суспільно-політичне явище 20-х рр. ХХ ст. : автореф... канд. іст. наук. — 07.00.01. — Історія України / А.Ігнатуша. — Запоріжжя, 2009. — 20 с.
15. Монолатій І. Українсько-німецькі міжконфесійні взаємини на Покутті у висвітленні часопису «Віра і наука» / Іван Монолатій // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. — 2001. — Вип. 9. — С. 141-153.
16. Глаголюк В. Релігійні та християнсько-моральні проблеми виховання на сторінках релігійно-церковної преси Покуття 20–30-х рр. ХХ ст. / В.Глаголюк // Збірник Науково-дослідного центру періодики. — 2003. — № 11. — С. 331–342.
17. Kłaczko J. Czasopiśmiennictwo protestanckie w Polsce w latach 1918–1939 / Jaroslaw Kłaczko. — Torun : Dom Wydawniczy Duet, 2003. — 464 s.
18. Франчук В. Просила Россия дождя у Господа / В.Франчук. — К. : Світанкова Зоря, 2001. — Т. 1. — 648 с.; Т. 2. — 376 с.
19. Жукалюк Н. Через крутые перевалы / Н.А. Жукалю. — Заокский : Источник жизни, 2002. — 416 с.
20. Жукалюк М. Кризь бурі, шторми, лихоліття / М.Жукалюк. — К. : Джерело життя, 2009. — 544 с.
21. Павлюк П. Практическая журналистика : Учебник для студентов факультета журналистики. Христианский гуманитарно-экономический открытый университет / П. Павлюк. — Одесса : ХГЭУ, 2001. — 142 с.
22. Балаклицький М. Комунікативні стратегії протестантських журналістів України / М.А.Балаклицький // Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія: Соціальні комунікації. Вип. 1. — Х., 2009. — С. 33–37.
23. Мохненко Г. Практические рекомендации по организации информационных комитетов в поместных церквях, миссиях и деноминациях / Г. Мохненко [Електронний ресурс] // Релігійно-інформаційна служба України. — Режим доступа : <http://www.risu.org.ua/ua/index/projects/masmedia/33402/>
24. Мокієнко М.М. Євангелізаційно-місіонерська діяльність пізніх протестантів в Україні (1988–2004 рр.) / М.М. Мокієнко // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. — Запоріжжя : ЗНУ, 2006. — Вип. XX. — С. С. 294–300.
25. Александров П. Христианские основы журналистики / П.Александров. — Львов, 2004. — 39 с.
26. Канлифф П. Издательство. Управление финансами / П. Канлифф. — К. : Изд-во Христианского библейского братства св. апостола Павла, 2006. — 180 с.

27. Лахно О. Підпільна видавнича діяльність як прояв опозиційності Спільки церков євангельських християн-баптистів / О. Лахно // Наука. Релігія. Суспільство. — 2007. — № 2. — С. 45–51.
28. Черенков М. Лицом к лицу. Евангельская вера в современной культуре / М.Черенков. — Одесса : Христианское просвещение, 2008. — 128 с.
29. Черенков М. Європейська реформація та український євангельський протестантизм : генетико-типологічна спорідненість і національно-ідентифікаційні виміри сучасності / М.Черенков. — Одеса : Християнська просвіта, 2008. — 566 с.
30. Черенков М. Христианская интеллигенция сегодня / М. Черенков // Мирт. — 2009. — № 2.
31. Черенков М. Без фильтров и глушителей. Церкви в медиа / М.Черенков [Електронний ресурс] // Релігія в Україні. — 20.04.10. — Режим доступу : <http://www.religion.in.ua/main/daycomment/4353-bez-filtrov-i-glushitelej-cerkvi-v-informacionnom-prostranstve.html>
32. Слис О. Соціально-політичні і соціокультурні імплікації пізнього протестантизму в процесі трансформації українського суспільства / О.Слис : дис... канд. філос. наук : 09.00.11. — К., 2008. — 219 арк.
33. Глик Д. Что говорят новообращенные христиане Украины. В помощь пасторам, лидерам и церквям / Д. Глик. — Запорожье : Пилигрим, 2008. — 112 с.
34. Международная маркетинговая группа. Маркетинговое исследование «Исследования потенциальной и существующей аудитории Радио Эммануил». — К., 2008. — 81 с.
35. Свистунов С. Особенности внешних коммуникаций религиозных организаций: на примере протестантизма / С. Свистунов // Гуманитарные науки : межвузовский сборник научных статей. Часть I. — Караганда : ТОО «САНАТ-Полиграфия», 2009. — С. 174–179.
36. Пальчинська М. Віртуалізація у релігійному житті сучасної України (соціально-філософський аспект) / М. Пальчинська: дис... канд. наук : 09.00.03. — К., 2009. — 193 с.
37. Опарин А. Победившие время... / А. Опарин. — Харьков : Факт, 2009. — 335 с.
38. Балаклицький М. Публіцистика українських протестантів у книжковому форматі / М. Балаклицький // Вісник Харківської державної академії культури : збірник наукових праць ; за заг. ред. В. М. Шейка. — Харків, 2010. — Вип. 29. — С. 159–167.